

XVII.
Smaating fra Assens.

Ved *John M. Møller.*

Wiberg har i sin Præstehistorie været særlig uheldig med Hensyn til de første Sognepræster i Assens¹⁾. Nr. 1,

¹⁾ W. har iøvrigt heller ikke bemærket, at den af ham som Nr. 1 anførte Capellan ibid. nok siden blev Sognepræst i — Jordløse.

Hr. Christen Clausen Schrock, har sikkert ikke været virkelig Sognepræst i nævnte By¹⁾. Nr. 4, Hr. Mads Jensen, var kun Besidder af et Vicarie²⁾. Nr. 5, Hr. Christen Schytte, var allerede 1549 Sognepræst i Assens og fik da Kjørum til Annex³⁾. Men Nr. 3, Hr. Rasmus Hansen, maa ogsaa helt udgaa. Vel siger Bloch⁴⁾ og flere efter ham, at denne Mand var Sognepræst i Assens 1540, men dette maa være forkert. Hr. Rasmus var Vicarius ved Helligkors Alter i Assens Sognekirke, indtil denne Tjeneste nedlagdes 1528, og han, som beholdt Renten af nævnte Alters Jordegods i sin Livstid⁵⁾, var formodentlig allerede som Vicarius tillige Sognepræst i Holevad, ligesom Vicaren ved Sct. Cathrine Alter i Assens Kirke, Hr. Mads Sommer, vist ogsaa tillige var Sognepræst i Skydebjerg og Orte⁶⁾, — i alt Fald var Hr. R. Hansen siden Sognepræst i Holevad; det maa være nævnte Vicarius, som Bloch⁷⁾ Melbye⁸⁾ og Wiberg⁹⁾ anføre som Sognepræst der, hvad klart nok fremgaar af følgende, i flere Henseender oplysende, Registratur¹⁰⁾ over »Breffue paa [Assens] Hellig-Kors« wicarie, som er thill prestens wnderholding«.

I. Et salige k. Frederichs pergamentzbreff, wdgiffuit anno 1531¹¹⁾, liudendis, att k. majestæt haffuer naadeste wndt och forlennt borgemester och raad ij Assens hellig kors wicarie

¹⁾ Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. I, 227. Kirkeh. Saml. 4. R. V, 147.

²⁾ Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. I, 219. X, 138 Not. 1.

³⁾ Actstykker t. Oplysning af Danmarks indre Forhold, udg. af Fyens Stifts lit. Selsk. I, 138 f.

⁴⁾ Den fyenske Geistligheds Hist. II, 149.

⁵⁾ Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. I, 218.

⁶⁾ l. c. S. 219 f.

⁷⁾ Den fyenske Geistligheds Hist. II, 272.

⁸⁾ Forsøg til en Fyensk Præste-Historie. S. 33.

⁹⁾ Alm. dsk. Præstehist. III, 9.

¹⁰⁾ I Jordebogen af 1572 (Fyens Bispeark., Baag Herreds Breve, i Provinsark. i Odense).

¹¹⁾ Trykt i Actstykker I, 137.

jorde att skulle delis iblantt borgerne och ingen andensteds att brugis end thiill Assens indbyggere.

II. Et salig k. Christians pergamentzbreff, wdgiffuit anno 1537¹⁾, som er en kongelig stadfestning paa samme hellig korsis wicarie att skulle bliffue thiill for^{ne} Assens indbyggere.

III. Et tingsuinde paa papijr, wdgiffuit anno 1526, liudendis, att salig h. Rasmus wicarius beuisted, att en part aff thenn hommel haffue, huilcken salig Peder teilslaar och hans sønn Mortenn teilslaar haffde, som borgemester Poel Bang nu haffuer och giffuer aarlig 8 β thiill jordskyld thiil Sogenprest, och haffuer iche liggitt anderstedtz end thiill hellig korsis altar och hør fordi thiill samme wicarie.

III. Et papirs breff, wdgiffuit anno 1526, liudendis, att en mand ij Lundager kiendis att haffue 6 marsell jord aff salig h. Rasmus, som kallis grisse jord.

V. Ett sogenuinde paa papir, wdgiffuit paa Holeuod kerdgaard anno 1529, liudendis, att salig h. Rasmus wicarius holt hellig korsis tienneste ij Holeuod kircke, sidenn hun wor neder lagdt ij Assens Kircke.

VI. En byfogedtz Espens Smedtz bekendelse, wdgiffuit anno 1529, liudendis, att salig h. Rasmus wdeskidt trij ting jordskyld aff en iord, som salig Hans Nielsøn raadmand haffde, som hans gaard paastaar, och ligger thiill samme wicarie.

VII. En stockeneffn paa papijr, wdgiffuit 1544, liudendis att Morten Laalie ij Assens beuiste, hvorleng thenn tienneste wor holden for hellig kors altar ij Assens Kircke.

VIII. Et papirs register, som er salig h. Rasmus wicarij egen hand, huor megit samme wicarie er, och huormegit dett skyller, som er halluff tolte ørtug biug — 2 gæs — 9 β , och jordskyld aff haffuer leij — 4 fl 5 β ; huilcket register er fundatzen thiill samme wicarie, thi dij andre breffue erre forkomne.

VIII. Et merckeligt pergamentz breff, wdgiffuit anno 1569²⁾, som er ett dom, huilcket erlig och welbyrdig Erick Rosenkrantz thiill Walsøe, k. majestæts lendtzsmand samme tidt thiill kon-

¹⁾ I. c. S. 138.

²⁾ Trykt i Actstykker I, 140 ff.

gens gaard ij Othensø, Peder Hundermarck thiill Øxendrop, landtzdommer samme tiidt ij Fynn, Henning Quitzo thiill Sandagergaard och Knud Mickelsøn thiill Skenerop epther kongelig majestæts strenge befaling, huilcken Christoffer Bang, stigtz-schriffuer, haffde bekommit; och samme welbyrdig mend dømde imellom borgemester och raad ij Assens och forneffne Christoffer Bang paa kongens wegne om en jord, som kallis grijsse iord, liggendis ij Londager marck, och en iord ij Abor, som ligge thiill hellig kors wicarie, huilckett er naadigste forlenndtt aff framfarne konger thiill sogenprestenns der samme stedtz wnderholling, om samme iord och gord med dett ganske wicarie, landgille och herlighed burde att følge sogenpresten, som nu er eller kommendis worder. Huilcket alt sammen er aff welbyrdig mend retferdelig och christelig thiildømdt tiill for^{ne}theris sogenprestis och hans eptherkommers wnderholling epther thenn forlenning, som salige konger naadigste haffuer forløndtt thiill samme sogenpresters wnderholling.

Hvad vi saaledes faa at vide om Hr. Rasmus Hansen, stemmer da ogsaa godt med følgende Bemærkning af Thomas Br. Bircherod¹⁾: »Hellig Kaarsens alters vicarie, hvormed Hr. Rasmus Hansen, Sognepræst i Hollevad, var forlænt, siden lagt til Sognepræsten i Assens hans Underholdning, hvorpaa er Breve i Stiftsgjemme — 1580,« — ligesom det ogsaa passer hermed, at R. Hansen ikke i Jordebogen af 1690²⁾ nævnes blandt Sognepræsterne i Assens.

Men naar døde Hr. Rasmus? I Følge Bloch og Wi-berg døde han ca. 1571, i Følge Melbye ca. 1570, men han var, som det fremgaar af Domsacten³⁾, død, da Indtægten af Helligkors Vicaries Gods 1569 tilkjendtes Sogne-

¹⁾ Manusc. i Od. Cathedralskoles Bogs. S. 280. I et andet Manusc. ibid. (Nr. 18) hedder det: [Assens] »Hellig Geistes (!) Alters Vicarie er lagt til Sogne-Præsten A^o 1580,« — maaske Kilden til Beretn. i D. Atl. (VI, 676) om et Helliggeist Alter i Assens Kirke; jvf. Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. I, 221.

²⁾ I Provinsark. i Odense.

³⁾ Actstykker I, 140 ff.

præsterne i Assens. Han har imidlertid levet længe nok til, at flere have været fristede til at ønske hans Død, vel ikke mindst Sognepræsten i Sandager, Hr. Lauritz Nielsen, som 1555 havde faaet Brev paa, at Holevad Sogn, naar Dødsfald skete, skulde forenes med Sandager. Selv om Hr. Lauritz maaske først døde 1566, har Hr. Rasmus dog vist overlevet ham.

Men var der en Tid et Helligkors Alter i Assens Kirke; saa var der ogsaa udenfor Byen et Helligkors Capel; der nævnes¹⁾ »en Ager, hellig Kors Kappel stander paa«, og naar der andensteds²⁾ tales om »en ager i Cappels marck norden for Capellen«, da hentydes der sikkert til samme Capel. Af det sidst citerede Sted ser det jo endogsaa ud til, at dette Capel har existeret, sagtens som en Ruin, endnu i Mag. Sass's Tid. Men i Bircherods anførte Manusc. hedder det (Side 281): »Var et Capel udenfor Byen, siden afbrudt«, og i D. Atlas (III, 494) fortælles, at »strax udenfor Byen har ligget et Capel, som længe siden er afbrudt«.

Hofman, som jeg foran citerede, er iøvrigt kommen forkert afsted med det, som han (l. c.) har meddelt med Overskrift »Assens Kirke nogle Agre givet af Bertel Pedersen 1547«, og det meddelte er da ogsaa blevet misforstaaet. Bertel Pedersen har slet ikke givet Agre til Assens Kirke 1547, men i nævnte Aar gave Law Madsen, Povel Bang og fl. en Udskrift af Assens »Kirke-Bog«, som var »bleven renoveret og fornyet Anno MCDCI« (d. e. 1501; Hofman siger: »som skal bemærke 1547«¹⁾), angaaende nogle Agre, som vare blevne givne til Assens Kirke, og bemeldte Mænd bemærkede endvidere, inden de efter Kirkebogen nævnede Jorderne, at Berildt Pedersen, som da var død²⁾, havde haft disse i Leje af vor Frue Kirke i Assens, og at hans Farfader havde givet dem til Kirken. I Slutningen af selve

¹⁾ Hofm. Fund. XI, 160.

²⁾ Kirkeh. Saml. 5. R. I, 155.

³⁾ Han døde vel 1515 (Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. I, 190).

Udskriften efter Kirkebogen hedder det saa: »Alle disse forskrevne Jorder haver Berildt Pedersen i Leye af vor Frue Kirke i Assens for fire Ørter Byg aarlig Aar ud at give, hvilken forskrevne Jord Berild Pedersens Fader i Pant havde for en Sum Penge, og gav den frit og qvit igien til Kirken med saa skiel at alle hans Afføding skulle have fornævnte Jorder i Leye for fornævnte fire Ørter Byg, saalænge som de kan Leyen udgive«. Vi faa saaledes at vide, at en Mand [som nok hed Berild] gav nogle Agre til Assens Kirke, at hans Søn [som nok hed Peder Berildsen] fik samme Jorder i Pant for en Sum Penge, han havde laant Kirken, og at sidst nævnte Mand gav Jorden frit og kvit igien til Kirken (d. e. slog en Streg over sit Tilgodehavende), imod at hans Efterkommere fik nævnte Jord i Leje for 4 Ørter Byg. Sønnen Peder Berildsen har saaledes endnu i Kirkehist. Saml. (4. R. V, 144) faaet hele den Ære, som han nok i det mindste maa dele med Faderen Berild, der oprindelig gav Agrene til Kirken, og efter hvem disse vel derfor bleve kaldte »Berrilds Jorder«¹⁾.

Af den i Jordebogen af 1572 meddelte Registratur over [8] »Breffue paa prestegaardenn« [i Assens] have formentlig Nr. 1—6 nogen Interesse.

I. Ett pergamentz skøde, som er wdgiffuit anno 1469, lydendis, att Claus Olsenn skøtte fraa sig och sine arffuinger thill salig her Hans Laursøn och hans aruinger all sin partt ij sin gaard, som nu er prestegaard.

II. Et papiers raadhus winde, wdgiffuit anno 1529, lydendis huorledis salig h. Hans Laurisenn gaff sin halluff gaard thiill wor frue kircke y Asnes, och halluff part thiill s. Bijrgithe altar, som nu er prestegaard.

III. En stockeneffn paa papijr, wdgiffuit anno 1537²⁾, liudendis, att en slotz fogedt paa Hagenskouff fich Borgemesters och raadz, som tha warre, theris laad och partt, som dij da

¹⁾ Jvf. Hofm. Fund. V, 333.

²⁾ Jvf. Ved. Sim. Hagenskov. S. 86 f.

haffde paa bysens wegne ij den gaard, som kallis s. h. Anders officials gaard, thiill erlig och welbyrdig Reinolt van Hedens-
torp, lendtzmand thiill for^{ne} Hagenskouff. Och samme gaard
er sidenn wndtt aff for^{ne} Reinolt [til] mester Tomis och
siden aff hannom købtt thiill Assens prestegaard.

III. Et salige k. Christians pergamentz breff, wdgiffuit
anno 1538¹⁾, liudendis, at salig k. majestæt haffuer wndt och
giffuit mester Thomis Hegle²⁾, borger och bardtsker ij Assens,
och hans arffuinger sin naadis och kronens part ij denn gord,
som wor forbrodt, som kallis salig h. Anders officialis gord.
Och er nu Assens prestegaard.

V. Et pergamentz skøde, som er wdgiffuit anno 1538,
liudendis, att erlig och welbyrdig Reinolt van Heidensdorp,
lendsmand paa Hagennskouff, skøder fraa sig och sine aruinger
thiill mester Thomis Hegle och hans arffuinger then gord,
som kallis h. Anders officials gord. Och er nu Assens rette
prestegaard.

VI. Et pergamentz skøde, wdgiffuit 1544¹⁾, liudendis,
att mester Thomis Hegle skøtte och affhende fraa sig och sine
arffuinger thiill Assens kircke och hindis werrie euindelig en
gaard, som salig Reinolt van Heidensdorp paa Hagenskouff
vndte hannom, som kallis salig h. Anders officialis gaard, thiill
att werre en euig prestegaard thiill forneffne Assens prest,
huilcken hand nu iboer, ij lenge fra gaden och thiill damett
och ij brede, som hand nu befattet er.

Om den i Nr. 1 og 2 nævnte Hr. Hans Laursøn faa
vi lidt mere at vide af Provstebogen³⁾, hvori det hedder:
»Et gammelt adkom paa prestegaarden [i Assens], liudende,
huorledes sl. hr. Hans Lauridtzen i Balsløff gaff sin halffue
gaard till wor frue kierche i Assens och halffparten till
St. Biergite alter her sammesteds. Dat. 1504«.

Hr. Hans, som altsaa i Aaret 1504 bortgav sin Gaard,
nævnes ogsaa andensteds⁴⁾ som ejende Marker ved Assens.

¹⁾ Ved. Sim. Hagenskov, S. 87.

²⁾ Kaldes andensteds Hogle (D. Kancelliregistr. 1534—50, S. 64).

³⁾ Af 1667, findes i Provinsark. i Odense.

⁴⁾ Hofm. Fund. XI, 159.

Mærkeligt er det, om Christian III, som der menes¹⁾, har inddraget den omtalte Gaard under Kronen som forbrudt Gods, fordi Hr. Anders Officialis muligvis tog Del i den fyenske Rejsning 1534; nævnte Official ejede jo ikke Gaarden, og en saadan Fremgangsmaade vilde dog formentlig være endnu mere mærkelig end den, Frederik I brugte, da han inddrog Provstiet i Assens under Kronen som andet forbrudt Gods, fordi Provst Hans Hansen drog bort med Christian II²⁾. Hos Schack³⁾ hedder det ogsaa: »Til Embedet [i Assens] hører ingen Præsteresidents, men i Aaret 1475 [?] var en Gaard i Assens kjøbt [?] hertil, »til evindelig Eie«, hvilken dog i Reformationstiden blev seqvestreret og delt mellem Kongen og Byen«. Jeg formoder, at Kongen i Reformationstiden tog den Del af Gaarden, som Hr. Hans Laursøn havde skjænket til Sct. Birgitte Alter, at Byen derimod fik den Halvpart, som nævnte Præst havde skjænket til Kirken.

Schack skriver videre om samme Gaard:

»Aar 1544 tilskjødedes atter den hele samlede Eiendom Fruekirke her, evindelig at eie, nyde og bruge i saa Maade, at alle herefterkommende Sogneherrer skulde hver sin Tid rolig og frie derudi boe, saaledes at den ikke maatte Kirken fravendes (»det Gud forbyde«) enten ved Kirkelov, Landslov« eller Rettergang«. Desuagtet fravendtes denne Herlighed Embedet efter Resc. 5. Aug. 1768, for Kjøbesum 450 Rd., hvoraf Kaldet nyder Renten; og er denne Eiendom med sin herlige Have senere solgt for 2000 Rbd. r. S., skjøndt det i 1768 hed, at den ikke kunde staae længere, formedelst Brøstfældighed; dog staar den godt endnu«.

¹⁾ Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. I, 197. 202. Kirkeh. Saml. 4. R. V, 145 f.

²⁾ Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. III, 267.

³⁾ Fund. V, 342.
